

MARIA GRZYBEK
Uniwersytet Rzeszowski

ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE CZYNNIKIEM ZWIĘKSZAJĄCYM KORZYŚCI FIRM AGROBIZNESU

1. Wprowadzenie

W miarę postępującego rozwoju gospodarki rynkowej w Polsce sukces każdego przedsiębiorstwa na rynku, w tym także związanego z agrobiznesem, zaczyna być zależny nie tylko od rodzaju i jakości wytwarzanych dóbr, ale także od wizerunku przedsiębiorstwa, na który ma wpływ między innymi jawność i skuteczność jego działań w zakresie ochrony środowiska. Sprzyja temu wzrost społecznej świadomości proekologicznej, a także zaostrzone przepisy dotyczące działalności na rzecz ochrony środowiska.

Wzrastające znaczenie problematyki środowiskowej wywołuje konieczność wprowadzania przez przedsiębiorstwa, zwłaszcza te, które nastawione są na działania długofalowe, związane z umacnianiem swej pozycji na rynku, zarządzania środowiskowego. Pojęcie to, wywodzące się z angielskiego terminu *environmental management* [Nowosielski 1999], oznacza zarządzanie użytkowaniem, ochroną i kształtowaniem środowiska, czyli zarządzanie ochroną środowiska w szerokim znaczeniu – w sposób bezpośredni i pośredni, w procesach produkcyjnych oraz pozaprodukcyjnej aktywności społeczeństwa, jak również pojedynczych obywateli. Zarządzanie środowiskiem, zintegrowane z ogólnym systemem zarządzania, nosi nazwę zarządzania środowiskowego lub ekologicznego [Poskrobko 1998]. Od tego systemu, ze społecznego punktu widzenia, oczekuje się przede wszystkim efektów środowiskowych zbieżnych z zapobiegawczą strategią ochrony środowiska.

2. Historia powstania systemów zarządzania środowiskowego

Początkiem lat siedemdziesiątych XX wieku zapoczątkowano dyskusję nad skutkami postępującej degradacji środowiska naturalnego. W 1972 r. w Sztokholmie, na konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) nt.: „Ochro-

ny środowiska”, określono potrzebę rozpoczęcia skoordynowanych działań na rzecz ochrony środowiska. W tym samym roku został zaprezentowany przez Unię Europejską pierwszy program działań na rzecz ochrony środowiska. Od tego czasu nastąpił znaczny postęp w krajach wysoko rozwiniętych w prowadzeniu polityki środowiskowej [Folmer, Gabel, Opschoor 1996].

Konsekwencją podjętych działań było powołanie w 1991 r. przez Międzynarodową Izbę Handlową (ICC) Rady Biznesu na Rzecz Ekorozwoju (BCSD – Business Council for Sustainable Development). W 1992 r. Rada opracowała dokument pod nazwą Karta Biznesu na Rzecz Ekorozwoju, w którym ujęte zostały zasady będące wytycznymi do tworzenia systemów zarządzania środowiskowego. Spośród 16 zamieszczonych w dokumencie zasad do najistotniejszych należą [Poskrobko 1997]:

- uznanie ochrony środowiska za jeden z priorytetów działania firm,
- ujęcie zarządzania ochroną środowiska jako integralnej części zarządzania przedsiębiorstwem,
- ciągłe wdrażanie przedsięwzięć proekologicznych,
- kształcenie i odpowiednie motywowanie pracowników do dbałości o ochronę środowiska,
- ekologizację produktów i usług na każdym etapie ich życia,
- zapewnienie przestrzegania wszelkich norm ochrony środowiska obowiązujących w danym kraju.

Na przełomowej dla ochrony środowiska Konferencji ONZ – Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r. opracowano zasady i program działań dotyczący ogólnosiwiatowego, zrównoważonego rozwoju pod nazwą „Agenda 21”. Myśl przewodnia „Agendy 21” głosi, iż „Światowa gospodarka musi zaspakajać ludzkie potrzeby i uzasadnione wymagania, ale jej wzrost nie powinien ograniczać możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”.

Zasady Karty Biznesu Zrównoważonego Rozwoju oraz doświadczenia firm w zakresie zarządzania jakością, a także zarządzania użytkowaniem i ochroną środowiska zostały wykorzystane przez Brytyjski Instytut Standaryzacji do opracowania pierwszego systemu zarządzania środowiskowego w przedsiębiorstwie – BS 7750. Normę tą opublikowano w 1992 r. W Unii Europejskiej natomiast, biorąc pod uwagę dokumenty konferencji w Rio de Janeiro oraz Piąty Program Ochrony Środowiska, w 1993 r. opracowano i przyjęto rozporządzenie w sprawie zarządzania środowiskowego oraz przeglądów ekologicznych – EEC 1863/93, znane pod nazwą Eko – Audit lub EMAS (Environmental Management and Audit Scheme) [Repetski 1997].

Międzynarodowa Organizacja Standaryzacji przystępując do prac nad procedurą zarządzania środowiskowego powołała Strategiczną grupę do spraw środowiska, tworząc Komitet Techniczny TC 207 odpowiedzialny za opracowanie całej serii norm związanych z zarządzaniem środowiskowym. W 1996 r. Mię-

dzynarodowa Organizacja Normalizacji (ISO) wprowadziła szereg norm serii ISO – 14000 [Tkaczyk, Bąk 1999]. Najważniejszą jest ISO – 14001, gdyż to ona określa System Zarządzania Środowiskiem, pozostałe normy natomiast są normami szczegółowymi.

3. Norma ISO 14001

Norma ta jest przystosowana do ustawodawstwa środowiskowego na całym świecie, gdyż została opracowana w sposób umożliwiający jej zastosowanie do różnych warunków geograficznych, kulturowych i społecznych. Z powodzeniem mogą ją wdrażać także polskie przedsiębiorstwa sfery agrobiznesu, zwłaszcza przemysł i przetwórstwo rolno-spożywcze.

Podstawowym zadaniem normy jest wspomaganie działań związanych z ochroną środowiska i zapobieganie zanieczyszczeniom w sposób wyważony z potrzebami społeczno-ekonomicznymi.

Norma ISO 14001 jest oparta na sześciu kryteriach:

- ma znaczenie ogólne,
- może być stosowana przez każdą jednostkę organizacyjną, tj. produkcyjną, handlową i usługową,
- jest proaktywna, co oznacza, że zmierza do zapobiegania szkodliwym oddziaływaniom na środowisko poprzez przewidywanie ryzyka szkodliwości środowiskowej,
- jest rozwojowa, gdyż jej celem jest ciągła poprawa skuteczności działań na rzecz środowiska,
- jest normą dobrowolną, z chwilą podjęcia przez kierownictwo decyzji o przyjęciu normy, jej przepisy stają się obowiązkowe,
- oparta jest na systemach wspieranych przez udokumentowane procedury [Matuszak–Flejszman 1998].

Ważnym aspektem normy jest fakt, że stanowi ona integralną część systemu zarządzania przedsiębiorstwem i wprowadza permanentny proces doskonalenia wszystkich pracowników danego przedsiębiorstwa w zakresie ochrony środowiska wewnątrz i na zewnątrz firmy.

4. Zarządzanie środowiskowe – wyzwaniem dla firm agrobiznesu

Podstawowym kryterium według, którego można podzielić korzyści płynące dla firm agrobiznesu z wdrożenia systemu zarządzania środowiskowego, to korzyści o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym. Wśród tych pierwszych na uwagę zasługują przede wszystkim:

1. **Zmniejszenie negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne.** W obecnych czasach, kiedy zanieczyszczenie środowiska jest coraz większym problemem, w każdym kraju, podejmowanie działań przyczyniających się do

jego zmniejszenia, a nawet całkowitego zniwelowania jest bardzo istotnym przedsięwzięciem. W firmie, w której wprowadzono system występuje świadoma gospodarka materiałami, energią, odpadami, zrzutami, itp. prowadząca do maksymalnego ich ograniczenia, a przez to do zmniejszenia globalnego zanieczyszczenia.

2. **Poprawa wizerunku i prestiżu firmy w środowisku lokalnym.** Dzięki wdrożonemu systemowi, który ogranicza różnego rodzaju uciążliwości związane z negatywnym oddziaływaniem przedsiębiorstwa na najbliższe otoczenie jest ono wysoko cenione przez społeczność lokalną. Ponadto poprzez ciągłe dążenie do spełniania wymagań prawnych związanych z ochroną środowiska, firma cieszy się dużym uznaniem wśród władz lokalnych i zdywersyfikowanych organizacji ekologicznych.
3. **Zwiększenie konkurencyjności oferowanych dóbr i usług na rynku.** Wprowadzanie działań proekologicznych przez przedsiębiorstwa sfery agrobiznesu jest bardzo wysoko oceniane przez konsumentów, którzy coraz powszechniej przy zakupie artykułów spożywczych oraz usług kierują się względami „ekologicznymi”. Produkty te, ciesząc się rosnącym popytem na rynku, stają się bardziej konkurencyjne od pozostałych, przez co firma produkująca je umacnia swoją pozycję na rynku.
4. **Wywieranie pozytywnego wpływu na kontrahentów.** Firmy sfery agrobiznesu, stosując system zarządzania środowiskowego, mają prawo wymagać od dostawców środków produkcji oraz oferujących surowce (półprodukty) do dalszego przetwarzania wdrożenia przez nich systemu, co spowoduje większe jego rozpowszechnienie wśród podmiotów działających w agrobiznesie.
5. **Niwelowanie kosztów ogólnospołecznych związanych z organizacją oczyszczalni, wysypisk itp.** Występowanie w środowisku zakładów, które stosują system zarządzania środowiskowego uwalnia samorządy lokalne (regionalne) oraz budżet państwa od ponoszenia kosztów na organizację, budowę i eksploatację tego typu urządzeń infrastrukturalnych w rejonie.

Do korzyści wewnętrznych, wynikających ze stosowania systemu zarządzania środowiskowego należy zaliczyć:

1. **Reprezentowanie przez kierownictwo firmy i jej załogę wysokiej świadomości ekologicznej.** Wprowadzenie systemu do przedsiębiorstwa wymusza na wszystkich pracownikach dbałość o wzorową organizację pracy, odpowiednie kompetencje i wykształcenie oraz niezbędne przeszkolenie w zakresie stosowania systemu.
2. **Ograniczenie kosztów odszkodowań za skażenie środowiska naturalnego.** System sprawia, że przedsiębiorstwo nie ponosi kosztów związanych z ochroną i użytkowaniem środowiska.

3. **Znaczne zmniejszenie kosztów związanych z chorobami zawodowymi, z awariami urządzeń.** Wdrożenie systemu wiąże się z kompleksową poprawą realizacji procesów produkcyjnych, w wyniku czego ograniczana zostaje liczba awarii. System stwarza również gwarancję pracy w stabilnym przedsiębiorstwie czego rezultatem jest zmniejszenie ryzyka rozwoju chorób zawodowych, występują także prawnie zagwarantowane udogodnienia ubezpieczeniowe.
4. **Gwarancję bardzo dobrych jakościowo i bezpiecznych dla konsumentów wyrobów i usług.** Przedsiębiorstwa stosujące system, zgodnie z jego ideą, gwarantują dobra i usługi spełniające wymogi związane z ochroną środowiska w trakcie ich wytwarzania, użytkowania i likwidacji. Efektem jest pełne zaufanie klientów do dóbr i usług pochodzących z tych przedsiębiorstw.

Podsumowanie

Ochrona środowiska naturalnego zajmuje coraz bardziej znaczącą pozycję na arenie międzynarodowej, jak również w naszym kraju. Wśród dziedzin gospodarki, które decydują o bezpiecznym środowisku znajdują się liczne gałęzie agrobiznesu, dlatego tak ważne jest upowszechnianie wśród podmiotów działających w agrobiznesie stosowania systemu zarządzania środowiskowego. Z założenia jest to system ukierunkowany na ochronę środowiska naturalnego zarówno wewnątrz przedsiębiorstwa, jak też w jego otoczeniu, w związku z czym pozwala na kompleksowy rozwój firmy, zgodny z wymaganiami środowiskowymi i w pełni uzasadniony ekonomicznie. Poprzez podejmowanie działań proekologicznych przedsiębiorstwa osiągają wiele korzyści, w tym m. in.: bardzo pozytywnie wpływają na swój wizerunek i umacnianie pozycji rynkowej, a równocześnie na „dojrzałość ekologiczną” pracowników i konsumentów. Stosując system przedsiębiorstwa agrobiznesu realizują także ważny cel ogólnospołeczny jakim jest ochrona środowiska naturalnego.

LITERATURA

1. Nowosielski R. (1999): Od czystszej produkcji do zarządzania środowiskowego. Mat. Konf. Polskiego Forum ISO 9000, Warszawa, s. 199-210.
2. Poskrobko B. (1998): Zarządzanie środowiskowe. PWE, Warszawa.
3. Falmer H., Gabel L., Opschoor H. (1996): Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych. Wyd. Krupski i S-ka, Warszawa.
4. Poskrobko B. (1997): Przedsiębiorcy a ochrona środowiska. Cz. II. Zasady i systemy zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie. Problemy Ekologii, nr 5.
5. Repetski A. (1997): Wprowadzenie do systemów zarządzania środowiskowego w świetle serii norm ISO – 14000. Przegląd Komunalny, nr 4.

6. Tkaczyk. S., Bąk G. (1999): System zarządzania środowiskowego w przedsiębiorstwie a zrównoważony rozwój. Materiały Konferencyjne Polskiego Forum ISO – 9000. Warszawa, s. 23-26.
7. Matuszak–Flejszman A. (1998): Jakość a ochrona środowiska w świetle norm ISO, serii 14000. [w:] Jakość wyrobów w gospodarce rynkowej. AE, Kraków, s. 211-217.

MARIA GRZYBEK

ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE CZYNNIKIEM ZWIĘKSZAJĄCYM KORZYŚCI FIRM AGROBIZNESU

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano historię powstania systemu zarządzania środowiskiem oraz charakterystykę normy ISO – 14001. System ukierunkowany na ochronę środowiska naturalnego, zarówno wewnątrz przedsiębiorstwa, jak też w jego otoczeniu, pozwala na kompleksowy rozwój firmy zgodnie z wymaganiami środowiskowymi i jest w pełni uzasadniony ekonomicznie. Przeanalizowano wewnętrzne i zewnętrzne korzyści firm agrobiznesu wynikające z wdrożenia systemu zarządzania środowiskowego.

MARIA GRZYBEK

AN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AS A FACTOR INCREASING ADVANTAGES OF AGRIBUSINESS COMPANIES

SUMMARY

The article shows history of rise of environment management systems and a description of ISO – 14001 norm.

The system directed to environment protection both inside of an enterprise and in its surroundings permits comprehensive development of the enterprise in accordance with environmental requirements. The system is economically justified.

Internal and external advantage of agribusiness firms resulting from applying of environmental management system was analysed too.